

բայց միտքը յայտնի է, թէ Ս արագդատ յաղթեց Սլոմակիական խաղերու մէջ և յաղթողներէն ալ գովութիւն առաւ : Վաղաքաց անուններն ալ հոս չենք ուզեր քննել : — Սեր նպատակէն դուրս ըլլալով կը թողունք յիշելու հոս Ս աւազգատայ և Տրդատայ ուրիշ շատ քաջագործութիւններն ալ թէ օտար երկիրներու մէջ և թէ 'ի Հայաստան : Սեր ազգին պատմութեան մէջ կան շատ քաջաց ուժի նշանաւոր գործքերու յիշատակներ ալ, բայց ասոնց նման կամաւելի՜ իրենցմէ առաջ Ս ահագնէն զատ կը յիշուի միայն Տորք Հայկազունը որ Մագեղ տան նահապետ եղաւ, Վրիստոսէ իբր 150 տարի առաջ՝ Ս աղարշակայ ատենը, որ է ՃԺԵ Սլոմակիական մեծ պիտիք . արդ մեր Աստուծոյ թարգմանութեան մէջ չեմ գիտեր դիպուածով թէ դիտմամբ՝ ՃԺԵ Սլոմակիական շրջանակաւ խաղին մէջ յաղթող Սողոմոնացի մանկան անունը Սոսկոս դնելու տեղ՝ ինչպէս որ յունարէնը կ'ըսէ Սոսիոս՝ հայերէնը դրած է Տորքոս . ժամանակն ալ յարմար կու գայ Տորքայ մանկութեանը :

ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ԳԻՏՈՒԹԻՒՆ

ԱՌՈՒԵՍՏ ԵՒ ՃԱՏԱՌՈՒԹԻՒՆ

ԼԵՂ :

ԼԵՂ ԳԻՆ պէս ամենահարկաւոր գործոյ մը սկիզբը պէտք է որ շատ հին ըլլայ և գրեթէ մարդկութեան հասակակից : Ս ան զի խորին հնութեան մէջ արեւելեայց, Ազիպտացոց և Հնդկաց ծանօթ էր այս գործիս, և Տաճկաց աւանդութիւն մը կ'ըսէ թէ ասեղը Անուբիս հնարեց . միայն հնոց գործածած ասեղները հիմակուաններուն պէս կատարեալ չեն եղեր, այլ երկաթի մը կտորուանք էին :

Երկարծուի թէ նորոց մէջ ասեղ չինելու ճարտարութիւնը առաջին անգամ Սպանիացիք սկսեր են, վասն զի

ասկէ քանի մը հարիւր տարի առաջ վաճառականութեան մէջ եղած ասեղները իրենց անուամբը կը կոչուէին : Հիմայ մեծ յարգ ունին Մագեղոյ ասեղները, ուր մեծ հոգ կը տարուի այս ձեւագործիս, և գլխաւորապէս կը շինուին Հատըրսէյճ՝ Տերպի կոմսութեան մէջ, Սուրուի՝ Սիրմինկէմին և շրջակայիցը մէջ, և Սէտտի՝ Սուրէսդրի կոմսութեան մէջ :

Այս կերպով կը շինուի ասեղը : Լեւ Հաստութեամբ որ ասեղը կ'ուզեն՝ նոյն հաստութեամբ անուշ պողպատի թելեր կ'առնուն և երկու ասեղի երկայնութեամբ կը կտրատեն, և ամէնը մէկտեղ տրցակ տրցակ կազմելով՝ երկու ծայրերը հինգ բթաչափ տրամագիծ ունեցող երկրթէ մանեակներու մէջ կ'անցնեն : Ատքը այս տրցակները թափծու երկրթէ սեղանի մը վրայ կը դնեն և երկրթէ տափկած գաւազանով մը ճզմելով զանոնք կը դարձնեն, որով պողպատէ թելերը կը շտկուին : Սրողը այս կտորներէն տասնըութ կամ ինչուան քանըտըս հատ մէկտեղ առած գայլախազէ պղտի յեսանաքարի մը վրայ չոր չոր երկու ծայրերը կը սրէ : Լեւ գործողութեանս բաւական արագաշարժութիւն պէտք է, վասն զի սրողը պիտի նայի որ ամէն կտորուանքն ալ հաւասարապէս դպչին յեսանաքարին :

Լեւդները այսպէս չոր յեսանի վրայ սրուելուն համար է որ ասեղ սրելու աւրուեստը առողջութեան վնասակար է . վասն զի սրողը շնչելու ատեն օդին հետ մէկտեղ կը շնչէ նաեւ պողպատի փոշիներն ալ որ գործողութեան ատեն օդուն մէջ կը թռչին : Բայց այս վնասիս դէմն առնելու համար մագնիսոտ մետաղի թելերով շինուած դիմակ հնարուած է որ գործաւորին բերանը կը պաշտպանէ . վասն զի մագնիսը պողպատին փոշիները իրեն քաշելով չթողուր որ օդուն հետ բերանը մտնեն, բայց ասեղ սրողներուն շատը այս դիմակը չեն գործածեր :

Այլոքը այս կտորները կը սրուին՝ մէջ տեղէն կը կտրատեն և մէկը երկու մատին ծայրերով չորս հինգ մը մէկտեղ ա

ուած մէկ գծի վրայ՝ չարուած կողմը սարի մը վրայ ուռով կը տափկեցնեն. այս ծայրիս վրայ ասեղին աչքը կը բացուի : — Ըստ անգամ կը տեսնուի որ ասեղներուն աչքերը տափկած չեն, այլ միայն երկու կողմանէ բարակ խողովակներ ունին : Եւ ալ այս խողովակները խարտոցով կը բանային, հիմայ փոքրիկ մամլոյ մը երկու բարակ ակռաներու մէջ ասեղին ծայրերը սղմելով կը ձևացնեն. և որովհետեւ ասեղներուն ծայրերը այսպէս սղմելով կը պնդանան՝ անոր համար ծակը բանալէն առաջ նորէն կրակի կը ցուցնեն որ կակրղնան : Ատքէն մէկ հոգի մը կարգաւ ասեղները կապարի կտորի մը վրայ դրած ամենասուր ու բարակ երկաթ մը անոնց տափկած ծայրին դրած՝ ուռով կը զարնէ, և միւս կողմը դարձնելով՝ նոյնպէս կը զարնէ. այսպէս ասեղին աչքը երկու կողմանէ ալ կը ձևանայ, բայց դեռ չբացուիր. ուրիշ մըն ալ ասեղները առաջինէն կ'առնու ու դարձեալ կապարի վրայ դրած սուր ու ամենաբարակ երկաթով մը աչքին մէջի պողպատի կտորը դուրս կը հանէ :

Վեշ ծակուած ասեղները դերձանը կը կտրեն, վասն զի ասոնց ծակին ներսի շրթունքները շատ սուր կ'ըլլան. այս բանիս ճար մը ընելու համար մասնաւոր գործիքով մը ասեղներուն աչքերը կը մաքրեն կամ կը բլթացնեն :

Եւ յոր ասեղներուն գլուխներն ու խողովակները շինելու համար զատ կերպ կայ : Արկըթէ թէն որ կ'ուզեն խոշոր ասեղ շինել, երկու ծայրէն ալ կը սրեն, ու մէջ տեղէն իրենց խողովակներն ու երկու ծակ կը բանան, և վերջը կէսէն երկու կտորելով զատ զատ ասեղներ կ'ըլլան ու ետքը խարտոցով գլուխները կ'ուղորկեն : Այս գործողութիւնները դեռ երկաթին կակուղ եղած ատենը ընելնուն շատ անգամ կը պատահի որ ասեղները կտր չեն ըլլար, անոր համար ասոնք երկրթէ տախտակի մը վրայ դրած՝ վրայէն ալ ուրիշ երկրթէ տախտակով մը կը սկսին ուժով կտրել :

Այս ամէն գործողութիւններէն ե-

տե հազարաւոր ասեղներ տեսակ մը երկրթէ քուրայի մէջ դրած մոխրով լեցուն՝ գոց փռան մը մէջ կամ վառած ածուխի վրայ կը դնեն. երբոր ասեղները հարկաւոր սեպուած աստիճանի տաքնան՝ մոխիրը կը թափեն ու ասեղները պող ջրի մէջ կը ձգեն, այս գործողութենէս կը կախուի ասեղին պնդութիւն ու թուլութիւնը, անոր համար մեծ զգուշութիւն պէտք է :

Ատքը ասեղները ջրէն հանելով ամենատաք երկրթէ տախտակի մը վրայ կը դնեն ու կը սկսին դարձնել ինչուան որ ամէնն ալ մէկ գոյն առնուն. երբոր կամայ կամայ կապուտակ գոյն մը կ'առնուն՝ տախտակին վրայէն ասեղները կը վերցնեն՝ սեպելով թէ պէտք եղած պնդութիւնն առեր են. և թէ որ մէջերնին ծուռ ասեղներ դտնուին՝ սալի մը վրայ դրած ուռով կը շտկեն : Եւ կէ վերջը տասուերկու կամ տասնըհինգ հազար ասեղ խուրձ ըրած՝ անոյշ սալոնի եղով թաթխուած ու վրան զփռելով՝ փոշի ցանած չուխայի մը մէջ քանի մը խուրձ քովէ քով կը շարեն. ասոնց վրայ նորէն զմեռնիտի փոշի ու ձէթ լեցնելով՝ չուխան վրանին կը պըլլեն և կապոց ըրած՝ ծայրերն ու բոլոր երկայնքը չուանով աղէկ մը կը կապկըպեն. և քանի մը այսպիսի կապոց ուղղանկիւն սեղանի մը վրայ դրած վրանին ալ ուրիշ ուղղանկիւն ծանր տախտակ մըն ալ դնելով՝ որ երկու ծայրերը բռնելու տեղ ունի, մէկ կամ երկու գործաւոր այս վրայի ծանրոցը օր ու կէս կամ երկու օր շարունակ կը շարժեն. տակի խուրձերը անդադար կտրելով վրայի ծանրութեամբ՝ ասեղները բոլոր մէկմէկու հետ կը շփուին, և վրանին ցանուած զմեռնիտի փոշուով մէկ զմէկ կը փայլեցնեն : — Եւ գործաւորաններու մէջ ասեղ փայլեցնելու այս գործիքները շոգուով կամ ջրի ընթացքով կը շարժին :

Արբոր ասեղները աղէկ մը կը փայլին՝ խուրձերը կը քակեն և ասեղները

տաք ու սապոնոտ մոխրաջրի մէջ կը ձգեն, որպէս զի ձէթով ու զմեռնիտի փոշւով և փայլելու ատեն իրենցմէ ելած պողպատի մասուկներով վրանին կապած աղտեղութիւնը մաքրուի. ետքը ցորենի թեփով լեցուն քառակուսի ամանի մը մէջ կը դնեն՝ որ հորիզոնական դրքով գաւազանի մը ծայր հաստատուած է, և լծակով մը կը դարձնեն. թեփը շատ հեղ կը փոխեն, և ետքը ասեղները այս խարբալէն հանելով կը սկսին կոտրտածներն ու անկատարները աղէկներէն զատել: Արոնց որ ծայրը կոտրած է՝ գործաւոր մը կ'առնու ու յեսանի վրայ նորէն կը սրէ, ետքը ամէն ալ եղոտ չուխայով մը սըրբելով՝ մէկը աջ ձեռքին ցուցամատին վրայ չուխայէ մատնոց մը կ'անցընէ և քանի մը ասեղ մէկէն առած ծայրերը անոր վրայ կը խոթէ, ասով որոնց որ ծայրը դէպ'ի այն կողմը դարձած է վերան խրուելով մէկալներէն կը զատուին: Այս ամէն բանէն վերջը ասեղները քսանըհինգ քսանըհինգ՝ թղթերու մէջ բաժնելով ծախելու կը հանեն:

Իսկ գնտասեղ շինելուն վրայ Ռազմավիս երրորդ տարուան հատորին մէջ խօսուած է, տես հոն՝:

ԲՆԱԿԱՆ ԳԻՏՈՒԹԻՒՆ

ԲՆԱԿԱՆ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ

Ս'ըջնաութ:

Ս'ըջնաութիւն քանի որ միջատի վիճակի մէջ է վեցոտանի որդ մ'է, նեպուկի՝ չափ, մթնկէկ աղտոտ դոյն մը ունի սև կէտերով խայտաբղէտ: Այլու իր տափակ է, ու ճիւղ խօսելով բերան չունի. ուտելու գործեաց տեղը կը լեցնեն երկու եղջիւրներուն ծայրերը՝ որ ճանկի ձևով են: Այս զէնքը ամենահարկաւոր է իրեն իւր որսը ձեռք բերելու համար. վասն զի մարմնոյն կո-

րութեան պատճառաւ ետ ետ քալելու ստիպուած է որով չկրնար անոր ետևէն հասնիլ: Այս իրեն կարգէ դուրս կազմուածքը որ առջի բերան տեսնողին պակսութիւն մը կ'երևնայ, միջմառիւծին գլխաւոր յատկութիւններէն մէկն է: Այնպէս և իրեն ցեղակից կենդանեաց դիւրաշարժութիւնը չունի, բայց իր որսը ձեռքէն չխալըսիր. ճարտարութիւնը և հնարքը իրեն մէկ հատիկ օգնականներն են. իր կերակուրը միշտ անպակաս է:

Ս'ըջնաութիւն իւր բնակութիւն դիտելով կ'ընտրէ, աւելի աւազուտ ու չոր տեղուանք կը սիրէ, և ընդհանրապէս ծառի մը արմատ կ'ընտրէ որ խոռոչ կամ կամարաձև ծակ ունենայ, կամ թէ արեւու դիմաց հինցած պատի մը տակ: Ռոյնը ձագարի՝ կը նմանի, և այնչափ աւելի խոր կ'ընէ որչափ որ աւելի ուժ ունի, վասն զի պատրաստելու մեծ աշխատանք կ'ուզէ: Ասի շրջանակը կը սկսի գծել. մարմնը ամբողջ հողուն մէջ ծածկուած արօրի պաշտօն կը կատարէ, ու բոլորակաձև կը փորէ գետինը. ետքը ետ ետ քալելով կը ձևացընէ պարուրաձև մը որ երթալով կընեղնայ. բոյնը կը ձևանայ, բայց դեռ շէնքը չէ. պէտք է ձագարէն դուրս հանել մէջը դիզուած հողը: Այս համար միջմառիւծը ամէն մէկ քայլին կանկ կ'առնէ՝ աւազը իր զրուխը բեռնաւորելու համար, զորն որ առջևի թաթերէն մէկովը կ'ընէ. գլխին վրայ բեռնաւորելէն ետև մէկ ցատքելով մը բոլորակէն դուրս կը ձգէ բեռը. բայց այս գործքս մեծ յաջողութիւն կ'ուզէ: Այս որովհետև այս բանը պարունակաձևին ամէն մէկ դարձուածքին վրայ ալ պիտի կրկնուի՝ թաթերը փոփոխակի կը ծառայեցընէ այս աշխատանքին:

Ս'ինչև հոս միջմառիւծին ճարտարութիւնը քանի մը միջատներուն ունեցածէն աւելի չէ. բայց պարագայ մ'ալ կայ՝ որ այս կենդանոյս բոլոր ճարտարութիւնը կը յայտնէ ու զինքը ճարպիկ

1 Երես 152:

2 Թէպէ՛հ պէ՛տէ՛ի:

1 Գոռնա: